

■ Varhaiskasvatus- suunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Kansi: Harri Heikkilä

Taitto: Seija Puro

ISBN 951-33-1818-4 (verkkójulkaisu)

ISBN 951-33-1813-3 (painettu kirja)

ISSN 1236-0724

Gummerus Kirjapaino Oy

Saarijärvi 2005

Sosiaali- ja terveysalan
tutkimus- ja kehittämiskeskus

SAATTEEKSI

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteuttamista. Koska asiakirja on laadittu ensimmäistä kertaa, kootaan sen sisällöstä ja toimivuudesta suunnittelun pohjana palautetta mahdollisimman laajasti. Asiakirjaa tarkistetaan palautteen perusteella kesällä 2004.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisia linjauksia käsittelevässä valtioneuvoston periaatepäätöksessä¹ Stakesin tehtäväksi annettiin valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden valmistumisesta ja sisällöstä on vastannut Stakesin pääjohtajan nimeämä ohjausryhmä apunaan työvaliokunta, Stakesin varhaiskasvatuksen asiantuntijatiimi ja muut asiasisällön mukaan kootut asiantuntijaryhmät.

Ohjausryhmä on kokoontunut marraskuun 2002 ja syyskuun 2003 välisenä aikana 12 kertaa. Ohjausryhmään ovat kuuluneet Matti Heikkilä, ylijohtaja, Stakes, puheenjohtaja; Anna-Leena Välimäki, kehittämispäällikkö, Stakes, varapuheenjohtaja; Aino-Inkeri Hansson, apulaisosastopäällikkö / Kirsi Alila, ylitarkastaja, STM; Kirsi Lindroos, johtaja (siirtyi OPH:n pääjohtajaksi) / Tiina Kavilo, ylitarkastaja, 27.3.2003 lähtien, opetusministeriö; Hely Parkkinen, projektipäällikkö, Opetushallitus, Anna-Maija Haliseva-Lahtinen, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto; Juhani Hytönen, professori, Helsingin yliopisto; Kirsti Karila, ma. professori, Tampereen yliopisto; Pirjo Forss-Pennanen, lehtori, Ammattikorkeakouluverkosto; Marjatta Kekkonen (siirtyi Stakesin projektisuunnittelijaksi) / Lauri Kuosmanen 20.8.2003 lähtien, ammattiasian sihteeriksi, Tehy; Raili Leiqvist, sopimustoimitsija, KTV; Soile Oleander, puheenjohtaja, OAJ/Lastentarhanopettajaliitto; Airi Salmi, ammattiasian sihteeriksi, Talentia; Heljä Petäjä, varhaiskasvatussihteeriksi, Kirkkohallitus. Työryhmälle palkattiin Stakesiin sihteeriksi Sirkka-Liisa Ihalainen.

Työvaliokunta on valmistellut käsiteltävän aineiston ohjausryhmälle. Työvaliokunta on kokoontunut 18 kertaa. Työvaliokuntaan ovat kuuluneet Anna-Leena Välimäki, kehittämispäällikkö, Stakes, puheenjohtaja; Hely Parkkinen, projektipäällikkö, Opetushallitus; Anna-Maija Haliseva-Lahtinen, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto; Kirsi Alila, ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö ja Sirkka-Liisa Ihalainen, projektissihteeriksi, Stakes.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden valmisteluun ohjausryhmän ja työvaliokunnan työn tueksi on kutsuttu varhaiskasvatuksen asiantuntijoita, joilta on myös pyydetty kommentteja eri luonnosversioista. Asiantun-

---

¹ Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2002:9.

tijat (ks. liite) ovat tuoneet esiin perusteellisia näkemyksiä, kritiikkiä ja kysymyksiä, joiden yhteensovittaminen lyhyessä työstämisajassa on ollut haasteellista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden valmistumisen etenemistä on voinut seurata Stakesin Varttua-ympäristössä (<http://www.stakes.fi/varttua>). Varttua-ympäristöön on lisätty suunnitelman perusteita täydentävänä aineistona tietoa ja asiantuntijoiden artikkeleita. Varttua-sivuilla on ollut mahdollisuus esittää mielipiteitä ja kommentoida eri luonnosversioita. Kaikki sivuilla esitetyt kommentit ovat olleet sekä ohjausryhmän että työvaliokunnan käytettävissä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteille avatut sivut ovat Varttua-ympäristössä edelleen avoinna.

Hyvän varhaiskasvatuksen toteutuminen muuttuvassa maailmassa edellyttää tutkimus- ja koulutustahojen, sidosryhmien, kuntien edustajien, henkilöstön sekä myös lasten vanhempien osallistumista ja sitoutumista osaltaan varhaiskasvatuksen perusteiden ja niiden pohjalta laadittavien paikallisten suunnitelmien toteuttamiseen, niiden arviointiin ja jatkuvaan kehittämiseen.

Kiitokset kaikille, jotka ovat osallistuneet varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimiseen itse, omien edustajiensa tai taustaryhmiensä välityksellä sekä Varttua-keskustelusivuilla.

Helsingissä 30.8.2003

Matti Heikkilä
ylijohtaja

Anna-Leena Välimäki
kehittämispäällikkö

SAATTEEKSI TOISEEN TARKISTETTUUN PAINOKSEEN 2005

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Vasun) ensimmäiseen painokseen 30.9.2003 sisällytettiin maininta asiakirjan tarkistamisesta siitä saadun palautteen perusteella.

Valtionhallinnon eri tahot ovat järjestäneet runsaasti koulutusta vuosina 2003–2005. Koulutuksen tavoitteena on ollut Vasun tunnetuksi tekeminen, Vasu-prosessien aktivoiminen kunnissa sekä palautteen saaminen Vasusta. Mittavin näistä koulutuksista oli Stakesin järjestämä VasuMentor-koulutus, johon osallistui noin 700 varhaiskasvatuksen asiantuntijaa 150 kunnasta. Valtionhallinnon koulutusta ovat Stakesin ohella järjestäneet myös lääninhallitukset ja sosiaalialan osaamiskeskukset. Lisäksi varhaiskasvatuksen koulutusta antavat oppilaitokset ovat koulutuksellaan ja tutkimuksillaan edistäneet Vasun todentumista kuntiin.

Vuoden 2004 lopulla Stakes pyysi laajasti eri sidosryhmiltä lausunnon Vasu-asiakirjasta. Lausunnon antoi 27 eri tahoa. Samaan aikaan Vasua arvioi 49 erikokoista ja eri puolella maata sijaitsevaa kuntaa. Kunnilta saatiin tietoa myös kunta- ja aluetason Vasu-prosesseista.

Lausunnot ja kuntakysely on analysoitu Stakesin varhaiskasvatuksen tiimissä, joka on myös valmisteellut Vasun toisen painoksen muutokset. Stakesin varhaiskasvatuksen tiimiin ovat kuuluneet kehittämisspääällikkö Anna-Leena Välimäki, erikoissuunnittelija Päivi Lindberg, projektipääällikkö Liisa Heinämäki, projektisuunnittelija Tuija Portell, projektisuunnittelija Maili Malin, projektisuunnittelija Marja Kaskela, suunnittelija Hanna Sulonen ja suunnittelija Hanna Harju.

Vasun ensimmäisen painoksen valmisteellut ohjausryhmä on käsitellyt myös toiseen painokseen tulevat muutokset. Ohjausryhmässä on tapahtunut joitakin henkilömuutoksia. STM:n ylitarkastajan tehtävään on hoitovapaaltaan palannut Tarja Kahiluoto. Ammattikorkeakouluverkoston edustajana on toiminut lehtori Juha Säkinen, KTV:n edustajana on ollut sopimustoimitsija Minna Pirttijärvi ja Talentian edustajana on ollut ammatti-asiain sihteeri Päivi Mäkinen.

Toiseen painokseen on tehty joitakin kielellisiä täsmennyksiä sekä pieniä lisäyksiä. Lähinnä kunnista saadun palautteen perusteella toiseen painokseen on tehty yksi rakenteellinen muutos. Ensimmäisen painoksen luku 6 *Varhaiskasvatuksen toteuttamisen eräitä näkökohtia* on toisessa painoksessa otsikolla *Kieli- ja kulttuurinäkökohtia varhaiskasvatuksessa*. Aikaisemmat luvut 6.1 *Verkostoyhteistyö* ja 6.4 *Lapsi sairaalassa* on siirretty 1. luvun yhteyteen uudeksi alaluvuksi 1.3. *Verkostoyhteistyö*.

Toisessa painoksessa on pienillä lisäyksillä painotettu hallinnollisen päätöksenteon ohella toiminnasta vastaavien poliittisten päättäjien sitoutumis-

ta kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Samoin on painotettu Vasu-työskentelyn prosessimaisuutta ja jatkuvan arvioinnin tärkeyttä.

Vasun toisesta painoksesta on julkaistu myös sähköinen versio Stakesin Varttua-ympäristössä (www.stakes.fi/varttua). Varttuassa on saatavilla myös versio, jossa toisen painoksen muutokset ovat näkyvissä.

Stakes on kartoittanut kuntien Vasu-prosessin tilanteen, joka näkyy Stakesin ja Suomen Kuntaliiton [www-sivuilla](http://www.stakes.fi). Sen mukaan 30.8.2005 valtaosalla kunnista Vasu-prosessi oli käynnissä. Kunnista 91,8 prosenttia ilmoitti, että kuntakohtainen Vasu on valmiina tai valmistumassa. Stakes seuraa edelleen kuntien Vasu-prosesseja.

Yhteenvetona voi todeta, että Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on otettu erittäin myönteisesti vastaan uutena varhaiskasvatuksen sisältöä kehystävänä asiakirjana. Kunnissa on ryhdytty laatimaan kuntakohtaisten Vasujen ohella myös yksikkö- ja lapsikohtaisia varhaiskasvatussuunnitelmia. Vasu-työskentely on selvästi lisännyt myös kuntien sisäistä ja lähikuntien välistä yhteistyötä.

Vasu on nostanut koko maassa varhaiskasvatuksen sisällön ja laadun uudenlaiseen ja innostavaan keskusteluun pitäen keskeisenä tavoitteena lapsen hyvinvointia. Kiitokset kaikille tähän työhön osallistuneille. Jatketaan yhdessä tästä eteenpäin.

Helsingissä 30.08.2005

Matti Heikkilä
ylivohtaja

Anna-Leena Välimäki
kehittämispäällikkö

SISÄLTÖ

Saatteeksi

Saatteeksi toiseen tarkistettuun painokseen 2005

1	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	7
1.1	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoite	7
1.2	Varhaiskasvatusta ohjaavia asiakirjoja	8
1.3	Verkostoyhteistyö	10
2	Varhaiskasvatus	11
2.1	Mitä varhaiskasvatus on	11
2.2	Varhaiskasvatuksen arvopohja	12
2.3	Kasvatuspäämäärät	13
3	Varhaiskasvatuksen toteuttaminen	15
3.1	Tavoitteena hyvinvoiva lapsi	15
3.2	Hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus	15
3.3	Kasvattaja varhaiskasvatuksessa	16
3.4	Varhaiskasvatusympäristö	17
3.5	Oppimisen ilo	18
3.6	Kielen merkitys varhaiskasvatuksessa	19
3.7	Lapselle ominainen tapa toimia	20
	Leikkiminen	20
	Liikkuminen	22
	Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen	23
	Tutkiminen	25
3.8	Sisällölliset orientaatiot	26
	Matemaattinen orientaatio	27
	Luonnontieteellinen orientaatio	28
	Historiallis-yhteiskunnallinen orientaatio	28
	Esteettinen orientaatio	28
	Eettinen orientaatio	28
	Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio	29
	Sisällöllisten orientaatioiden jatkumo esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden sisältöalueisiin	29
4	Vanhempien osallisuus lasten varhaiskasvatuksessa	31
4.1	Kasvatuskumppanuus	31
4.2	Vanhempien osallisuus yksikön toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa	32
4.3	Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja sen arviointi	32

5 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa	35
6 Kieli- ja kulttuurinäkökohtia varhaiskasvatuksessa	39
6.1 Eri kieli- ja kulttuuritaustaiset lapset varhaiskasvatuksessa	39
6.2 Kielikylpy, vieraskielinen varhaiskasvatus ja vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan perustuva varhaiskasvatus	42
7 Varhaiskasvatussuunnitelma kunnassa	43
7.1 Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman rakentuminen	43
7.2 Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman sisältö	44
7.3 Kunnan varhaiskasvatussuunnitelma osana toiminnan laadun kehittämistä	45
Liite	
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden valmisteluun osallistuneet	47

1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoite

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on valtakunnallinen varhaiskasvatuksen ohjauksen väline. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjana ovat valtioneuvoston periaatepäätöksenä 28.2.2002 hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset, jotka sisältävät yhteiskunnan järjestämän ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa, ohjata sisällöllistä kehittämistä ja luoda osaltaan edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi yhdenmukaisella toiminnan järjestämisen perusteita.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteena on lisätä varhaiskasvatushenkilöstön ammatillista tietoisuutta, vanhempien osallisuutta lapsensa varhaiskasvatuksen palveluissa ja moniammatillista yhteistyötä sellaisten eri palvelujen kesken, joilla tuetaan lasta ja perhettä ennen lapsen oppivelvollisuuden alkamista. Yhdessä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden kanssa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet muodostavat valtakunnallisesti lasten hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävän kokonaisuuden.

Kunnilla on laajat mahdollisuudet organisoida varhaiskasvatuspalvelut perheitä parhaiten palvelevalla tavalla. Kuntien erilaisuuden vuoksi on tärkeää, että jokaisessa kunnassa tarkennetaan varhaiskasvatuksen kuntakohtaiset strategiset linjaukset, jotka otetaan huomioon varhaiskasvatussuunnitelmia laadittaessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat kaikkia toimintamuotoja yhteiskunnan järjestämässä ja valvomassa varhaiskasvatuksessa. Kuntien tehtävänä on arvioida varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta kuntansa varhaiskasvatuksen palvelujen toteutumista ja konkretisoida omassa suunnitelmassaan varhaiskasvatuksen sisällöt ja toimintatavat eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskunnan jatkuvaan muutokseen, jonka tulee osaltaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteutuksen jatkuvaan arviointiin, tavoitteiden asettamiseen ja toteuttamiseen. Kasvatuksen perinteinen, ihanteellinen tehtävä on pyrkiä myös kehittämään entistä parempaa yhteiskuntaa ja maailmaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ymmärtämisessä on keskeistä nähdä perusteet puitteiksi, joista keskustellaan ja jotka täsmennetään yhteisesti sovituiksi käytännöiksi ja toimintaperiaatteiksi kunnissa ja yksiköissä. Hallinnollisen päätöksenteon ohella toiminnasta vastaavien poliittisten päättäjien sitoutuminen kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan on oleellista jatkuvan prosessimaisen työskentelyn ja varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen takaamiseksi.

1.2 Varhaiskasvatusta ohjaavia asiakirjoja

Varhaiskasvatusta ohjataan sekä valtakunnallisilla että kunnan omilla asiakirjoilla. Kuntatasolla varhaiskasvatuksen ohjaus on monimuotoista ja asiakirjojen nimet voivat vaihdella kunnasta riippuen. Valtakunnallinen ja kunnallinen ohjaus muodostavat prosessimaisen kokonaisuuden.

VALTAKUNNALLINEN OHJAUS:

- **Lasten päivähoitoa ja esiopetusta koskevat lait ja asetukset** määrittävät varhaiskasvatuksen ja siihen sisältyvän esiopetuksen toteuttamista.
- **Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset** sisältävät yhteiskunnan järjestämän ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopisteet.

- **Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet** ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista.
- **Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet** ohjaavat valtakunnallisesti esiopetuksen sisältöä, laatua ja paikallisten opetussuunnitelmien laatimista.

KUNNALLINEN OHJAUS:

- **Kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset ja strategiat** voivat olla osana kunnan lapsipoliittista ohjelmaa, tai ne löytyvät muista lasta ja perhettä koskevista asiakirjoista. Niistä ilmenevät kunnan varhaiskasvatuksen järjestämisen keskeiset periaatteet, kehittämisen painopisteet ja kunnan varhaiskasvatuksen palvelujärjestelmä.
- **Kunnan** tai useamman kunnan yhdessä laatiman **varhaiskasvatussuunnitelman** lähtökohtana ovat valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman tekemisessä otetaan huomioon kunnan omat linjaukset, strategiat ja tavoitteet sekä määritellään eri palvelumuotojen sisällölliset tavoitteet.
- **Kunnan ja yksikön varhaiskasvatussuunnitelma ja esiopetuksen opetussuunnitelma** muodostavat kokonaisuuden, ja niiden välillä on selkeä jatkumo.
- **Yksikön varhaiskasvatussuunnitelma** on kunnan suunnitelmaa yksityiskohtaisempi, ja siinä kuvataan yksikön varhaiskasvatuksen – hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuuden – lähtökohdat sekä niiden toteutuminen arjen kasvatuskäytännöissä. Siinä kuvataan myös alueen tai yksikön erityispiirteitä ja painotuksia. Myös eri palvelumuotojen tarkennetut tavoitteet kirjataan yksikkökohtaiseen suunnitelmaan.
- **Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen esiopetuksen suunnitelma** laaditaan yhdessä vanhempien kanssa, ja ne ohjaavat lapsikohtaisesti varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteuttamista.

1.3 Verkostoyhteistyö

Laadukas varhaiskasvatus on monimuotoista toimintaa, joka edellyttää eri tahojen yhteistyötä. Verkostoyhteistyötä tehdään varhaiskasvatuksen linjausten mukaisesti koko laajan lasta ja perhettä palvelevan verkoston kanssa ja tarvittaessa seudullisesti. Keskeisiä yhteistyötahoja ovat opetus-, sosiaali-, terveys-, kulttuuri- ja liikuntatoimi, yksityiset palveluntuottajat, seurakunnat, järjestöt, oppilaitokset ja sosiaalialan osaamiskeskukset, joiden kanssa tulee sopia yhteistyökäytännöistä ja periaatteista. Verkostotyöskentelyn tavoitteet ja toteuttamistavat kirjataan kunnan ja yksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Opetustoimen kanssa yhteistyön keskeisenä sisältönä on yhteistyömuotojen ja rakenteiden luominen ja kehittäminen niin, että varmistetaan lapselle kasvatuksellinen ja opetuksellinen jatkumo. Lastenneuvolatoiminnan kanssa yhdessä luodaan ja kehitetään järjestelmä, jolla voidaan yhteistyössä vanhempien kanssa seurata lapsen kasvua ja kehitystä ja tarvittaessa ohjata perhettä hakeutumaan eri palveluihin.

Verkostoyhteistyön yhtenä keskeisenä tavoitteena on mahdollisimman varhainen puuttuminen riskitilanteissa. Lapsen etua palvelevat yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee olla sovittuina lastensuojelun, perhetyön, perheneuvolan, kotipalvelun ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan yksittäisen lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista.

Lapsi sairaalassa

Lapsen sairaalahoidon aikana varmistetaan varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun laitoksen keskinäisellä yhteistyöllä toiminnan jatkuvuus mahdollisimman hyvin lapsen tarpeiden mukaan. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilyttämiseen ja muodostumiseen sekä ylläpidetään yhteyksiä muihin lapsiin ja häntä hoitaviin aikuisiin. Yhteistyön merkitys vanhempien kanssa korostuu.

Sairaalassa tai muussa laitoksessa järjestettävässä varhaiskasvatuksessa noudatetaan soveltuvin osin varhaiskasvatuksen valtakunnallisia linjauksia ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteita.

2 Varhaiskasvatus

2.1 Mitä varhaiskasvatus on

Varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämäntilanteissa tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Tarvitaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteää yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta, jotta perheiden ja kasvattajien yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Yhteiskunnan järjestämä, valvoma ja tukema varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Lähtökohdiana on kasvatustieteelliseen, erityisesti varhaiskasvatukselliseen, mutta myös laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä pedagogisten menetelmien hallintaan perustuva kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta.

Varhaiskasvatuksen keskeinen voimavara on ammattitaitoinen henkilöstö. Laadukkaan varhaiskasvatuksen kannalta on olennaista, että koko kasvatusyhteisöllä ja jokaisella yksittäisellä kasvattajalla on vahva ammatillinen osaaminen ja tietoisuus.

Varhaiskasvatusta järjestetään valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimpiä ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä erilainen avoin toiminta. Varhaiskasvatuspalveluja tuottavat kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat ja seurakunnat. Esiopetus on vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista tarjottavaa suunnitelmallista opetusta ja kasvatusta. Varhaiskasvatus, esiopetus osana varhaiskasvatusta ja perusopetus muodostavat lapsen kehityksen kan-

nalta johdonmukaisesti etenevän jatkumon². Varhaiskasvatuksen piiriin kuuluvat myös oppivelvollisuusikäiset lapset, jotka käyttävät varhaiskasvatuspalveluja.³

2.2 Varhaiskasvatuksen arvopohja

Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu keskeisiin kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin.

Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen⁴ arvoista keskeisin on lapsen ihmisarvo. Tähän perusarvoon liittyneenä sopimus kattaa neljä yleisperiaatetta, jotka ovat:

- syrjäintäkielto ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus
- lapsen etu
- lapsen oikeus elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen
- lapsen mielipiteen huomioon ottaminen

Suomen perusoikeussäännöksistä, muusta oikeussäätelystä ja asiakirjainformaatiosta voidaan johtaa lapsen oikeuksia konkretisoivat varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet. Näitä ovat lapsen oikeus

- turvallisiin ihmissuhteisiin
- turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen
- turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti
- tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti
- saada tarvitsemaansa erityistä tukea
- omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon tai katsomukseen

² Opetushallitus päättää esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista.

³ Oppivelvollisuusikäisten lasten toiminnan suunnittelussa otetaan huomioon perusopetuksen opetussuunnitelman kerhotoimintaa koskevat perusteet ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnalle laaditut suunnitelmat.

⁴ Lasten inhimillistä kasvua ja kehitystä turvaava Lapsen oikeuksien yleissopimus tuli lainsäätönsä Suomessa voimaan vuonna 1991.

2.3 Kasvatuspäämäärät

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää painottaa lapsuuden itseisarvoista luonnetta, vaalia lapsuutta ja ohjata lasta ihmisenä kasvamisessa. Varhaiskasvatuksen toimintaa suuntaavat yksittäisten kasvatus- ja sisältötavoitteiden yläpuolelle sijoittuvat kokoaavat kasvatuspäämäärät. Kasvattajien tehtävänä on huolehtia, että seuraavat koko elämää koskevat ihmisenä kasvamisen kolme kasvatuspäämäärää viitoittavat toimintaa tasapainoisesti ja riittävän syvällisesti:

- henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen
- toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen
- itsenäisyyden asteittainen lisääminen

Henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistämisessä keskeistä on, että jokaisen lapsen yksilöllisyyttä kunnioitetaan. Henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistämisellä luodaan perusta sille, että kukin lapsi voi toimia ja kehittyä omana ainutlaatuisena persoonallisuutenaan.

Toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen tarkoittaa kasvatuspäämääränä sitä, että jokainen lapsi oppii ottamaan muita huomioon ja välittämään toisista. Lapsi suhtautuu myönteisesti itseensä, toisiin ihmisiin, erilaisiin kulttuureihin ja ympäristöihin. Varhaiskasvatus luo omalta osaltaan edellytyksiä hyvän yhteiskunnan ja yhteisen maailman muodostumiselle.

Itsenäisyyden asteittainen lisääminen kasvatuspäämääränä tarkoittaa sitä, että lapsi edellytystensä mukaisesti kykenee huolehtimaan itsestään ja läheisistään sekä tekemään elämänsä koskevia päätöksiä ja valintoja. Lapsi saa iloita oppiessaan huolehtimaan itsestään ja hän saa luottaa omaan osaamiseensa. Hän saa oppia omatoimisuutta niin, että tarpeellinen huolenpito ja turva ovat kuitenkin koko ajan lähellä.

3 Varhaiskasvatuksen toteuttaminen

3.1 Tavoitteena hyvinvoiva lapsi

Varhaiskasvatuksen ensisijaisena tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kun lapsi voi hyvin, hänellä on mahdollisimman hyvät kasvun, oppimisen ja kehittymisen edellytykset. Hän nauttii yhdessäolosta lasten ja kasvattajien yhteisössä, sekä kokee iloa ja toimimisen vapautta kiireettömässä ja turvallisessa ilmapiirissä. Lapsi on kiinnostunut ympäristöstään, ja hän voi suunnata energiansa leikkiin, oppimiseen ja arjen toimiin itselleen sopivin haastein.

Hyvinvoinnin edistämiseksi lapsen terveyttä ja toimintakykyä vaalitaan ja lapsen perustarpeista huolehditaan. Lapsi kokee, että häntä arvostetaan, hänet hyväksytään omana itsenään, hän tulee kuulluksi ja nähdyksi ja hän saa vahvistusta terveille itsetunnolle. Lapsi uskaltaa yrittää ja oppii sosiaalisia taitoja. Lapsi kohdataan yksilöllisten tarpeiden, persoonallisuuden ja perhekulttuurinsa mukaisesti ja hän kokee olevansa tasa-arvoinen riippumatta sukupuolestaan, sosiaalisesta tai kulttuurisesta taustastaan tai etnisestä alkuperästään.

Lapsen hyvinvointia varhaiskasvatuksessa edistävät mahdollisimman pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsen suhteita vanhempiin, kasvattajiin ja muihin lapsiin vaalitaan, ja hän kokee kuuluvansa vertaisryhmään.

3.2 Hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus

Varhaiskasvatus toteutuu kokonaisuutena, jossa hoito, kasvatusta ja opetus nivoutuvat toisiinsa. Nämä varhaiskasvatuksen ulottuvuudet painottuvat eri tavoin eri-ikäisillä lapsilla. Samoin

niiden merkitys vaihtelee erilaisissa tilanteissa. Mitä pienempi lapsi on, sitä suurempi osa kasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksesta tapahtuu hoitotilanteissa. Ne ovat myös kasvatuksen, opetuksen ja ohjauksen tilanteita, joilla on merkitystä sekä lapsen yleiselle hyvinvoinnille että oppimiselle.

Hyvä hoito muodostaa perustan kaikelle toiminnalle varhaiskasvatuksessa. Hyvin hoidetun lapsen perustarpeista on huolehdittu, ja lapsi voi suunnata mielenkiintonsa toisiin lapsiin, ympäristöön ja toimintaan. Mitä pienempi lapsi on, sitä enemmän hän tarvitsee aikuisen huolenpitoa.

Hyvällä hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudella voidaan edistää lapsen myönteistä minäkäsitystä, lapsen ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja sekä ajattelun kehittymistä. Lapsen päivä muodostuu erilaisista arkeen liittyvistä tilanteista, jotka ovat selkeän mutta tarvittaessa joustavan päivärytmin perusta. Lapsen päivään kuuluvat hoito- ja muut vuorovaikutustilanteet sekä arjen pienet työtehtävät, leikki ja muu lapselle ominainen toiminta ovat tärkeitä kasvun ja oppimisen tilanteita. Kasvattajat tuovat lapsen päivän eri vaiheisiin kasvatuksen ja opetuksen ulottuvuuden.

3.3 Kasvattaja varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen henkilöstö muodostaa moniammatillisen kasvattajayhteisön, jonka toiminta pohjautuu suomalaisen yhteiskunnan määrittelemissä asiakirjoissa oleviin ja yhteisesti sovittuihin arvoihin ja toimintatapoihin. Neuvotellessaan arvoista ja toimintatavoista kasvattajayhteisö rakentaa yhteistä toimintakulttuuria. Kasvattajan työssä on tärkeää tiedostaa oma kasvatajuus ja sen taustalla olevat arvot ja eettiset periaatteet. Oman työn pohtiminen ja arviointi auttavat kasvattajaa toimimaan tietoisesti eettisesti ja ammatillisesti kestävien toimintaperiaatteiden mukaisesti.

Kasvattajalta edellytetään sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lapsen tunteisiin ja tarpeisiin. Kasvattajat mahdollistavat aikuisten ja lasten yhteisössä hyvän ilmapiirin, jossa lapset voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Kasvattajat vaalivat lapsen ystävyyssuhteiden ja hoito- ja kasvatussuhteiden jatkuvuutta.

Tietoinen ja tavoitteellinen kasvatusta ja opetus merkitsevät kasvattajalle ja kasvattajayhteisölle valintojen tekemistä. Kasvattajien tehtävänä on suunnitella toimintaa ja rakentaa ympäristö, jossa näkyvät sekä lapsille ominaisin tapa toimia että sisällölliset orientaatiot⁵. Näkemys hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta ohjaa kasvattajan toimintaa, ja kasvattaja tiedostaa lapsen kasvun ja oppimisen mahdollisuudet. Kasvattaja kannustaa lasta omatoimisuuteen niin, että lapsi kokee iloa osaamisestaan, mutta saa myös tarpeen mukaisen avun. Kasvattajat myös välittävät lapsille ympäristön avulla ja yhteisessä toiminnassa aiempien sukupolvien kokemuksia ja kulttuuriperintöä sekä eri tieteenalojen tuottamaa tietoa.

Kasvattajat kunnioittavat lapsen, lapsen vanhempien ja toistensa kokemuksia ja mielipiteitä ja työskentelevät kasvatuskumppanuuden periaatteiden mukaisesti.

Ammatillinen ja koulutuksen tuottama tieto ja kokemus luovat perustan osaamiselle. Kasvattajayhteisö dokumentoi, arvioi ja pyrkii jatkuvasti kehittämään toimintaansa. Kasvattajat ylläpitävät ja kehittävät ammatillista osaamistaan ja tiedostavat varhaiskasvatuksen muuttuvat tarpeet. Kasvattajat tiedostavat teknologisen kehityksen uudet mahdollisuudet sekä ottavat harkiten huomioon tieto- ja viestintätekniikan hyödyt ja mahdollisuudet työssä.

3.4 Varhaiskasvatusympäristö

Varhaiskasvatusympäristö muodostuu fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden kokonaisuudesta. Varhaiskasvatusympäristöön kuuluvat rakennetut tilat, lähiympäristö sekä toiminnallisesti eri tilanteisiin liittyvät psyykkiset ja sosiaaliset ympäristöt sekä erilaiset materiaalit ja välineet. Kun ympäristö suunnitellaan joustavaksi, sitä voidaan muuttaa ajan tarpeiden mukaan. Oppimiseen innostava monipuolinen ja joustava ympäristö herättää lapsissa mielenkiintoa, kokeilunhalua ja uteliaisuutta ja kannustaa lasta toimimaan ja ilmaisemaan itseään. Ympäristö tuo myös lasten ja kasvattajien yhteiseen toimintaan erilaisia tiedollisia, taidollisia ja kokemuksellisia aineksia.

---

⁵ Katso luku 3.8.

Varhaiskasvatusympäristön suunnittelussa tulee ottaa huomioon sekä toiminnalliset että esteettiset näkökulmat. Hyvin rakennettu ympäristö on viihtyisä sekä kannustaa lasta leikkimään, tutkimaan, liikkumaan, toimimaan ja ilmaisemaan itseään monin eri tavoin. Lapset voivat osallistua tilojen ja välineiden suunnitteluun osana erilaisten sisältöjen ja teemojen toteuttamista.

Varhaiskasvatusympäristön ilmapiirin tulee olla myönteinen. Ympäristön tulee olla turvallinen ja ottaa huomioon lasten terveyteen ja muuhun hyvinvointiin liittyvät tekijät.

Tilojen suunnittelulla voidaan edesauttaa erilaisten ja erikokoisten vertaisryhmien toimintaa sekä vaikuttaa lasten ja kasvattajien väliseen vuorovaikutukseen. Hyvin suunniteltu varhaiskasvatusympäristö kannustaa toimimaan pienryhmissä, joissa jokaisella on mahdollisuus osallistua keskusteluun ja vuorovaikutukseen.

3.5 Oppimisen ilo

Lapsi on synnynnäisesti utelias, hän haluaa oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on lapselle kokonaisvaltainen tapahtuma. Lapsi harjoittelee ja oppii erilaisia taitoja, ja kohdattaessaan uusia asioita lapsi käyttää oppimisensa apuna kaikkia aistejaan. Toimiessaan vuorovaikutuksessa ympäristön ja ihmisten kanssa lapset liittyvät asioita ja tilanteita omiin kokemuksiinsa, tuntemuksiinsa ja käsiterakenteisiinsa. Lapsi oppii parhaiten ollessaan aktiivinen ja kiinnostunut. Toimiessaan mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla lapsi voi kokea oppimisen ja onnistumisen iloa.

Turvalliset ihmissuhteet ovat hyvän oppimisen ja myönteisen oppimisasenteen perusta. Kasvattajan sitoutuminen kasvat- ja oppimistapahtumaan näkyy herkkyytenä lapsen tunteille ja emotionaaliselle hyvinvoinnille. Kasvattaja kuuntelee lasta ja antaa lapselle mahdollisuuksia tehdä aloitteita, valita toimintojaan, tutkia, tehdä johtopäätöksiä ja ilmaista ajatuksiaan. Varhaiskasvatuksessa luodaan myönteiset asenteet oppimiselle.

3.6 Kielen merkitys varhaiskasvatuksessa

Pieni lapsi on alusta lähtien kiinnostunut ympäristöstään ja rakentaa kuvaa ympäröivästä maailmasta ja paikastaan siinä. Tässä prosessissa kielen merkitys on keskeinen. Kieli tukee lapsen ajattelutoimintojen kehitystä ja kommunikaation kehitystä merkitysten välittäjänä. Kielen tehtävä ajattelutoimintojen tukena korostuu lapsen kasvaessa, jolloin se liittyy ongelmanratkaisun, loogisen ajattelun ja kuvittelun alueille. Kielen hallintaan liittyvät valmiudet ovat perustana oppimisvalmiuksille.

Leikillä ja saduilla on varhaislapsuudessa erityinen merkitys lapsen kielen kehitykselle ja maailmankuvan syntymiselle. Kielen oppiminen on aina luova ja persoonallinen prosessi, jossa jäljittelyllä on tärkeä merkitys. Aikuis- ja vertaisuhteissa lapset oppivat kulttuurisia ja sosiaalisia tapoja ja kommunikaatiomalleja.

Aluksi pieni lapsi ilmaisee aikomuksiaan kokonaisvaltaisesti elein, ilmein ja liikkeiden avulla. Pieni lapsi tarvitsee läheleen kasvattajan, joka tuntee lapsen yksilöllisen tavan kommunikoida. Kasvattaja eläytyy ja reagoi lapsen kontaktialoitteisiin ja näin rohkaisee lapsen halua vuorovaikutukseen. Samalla hän vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja itsensä hyväksymistä. Vähitellen lapsi oppii luokittelemaan asioita käsittein ja ymmärtämään niiden välisiä suhteita. Lapsi oppii kysymään ja vastaamaan.

Päivittäiset toimintarutiinit opettavat pienille lapsille eri tilanteisiin liittyvää kieltä. Kasvaessaan lapset liittävät leikissään kielen toimintaan, jolloin omien kokemusten, erityisesti leikin, merkitys kielen oppimisessa korostuu. Kielen avulla lapset muotoilevat leikkinsä tarkoitusta, kuvailevat sen etenemistä ja säätelevät suhteitaan.

Lapsella on luontainen taipumus sanoilla leikkittelyyn. Riimittelyt ja hassut merkityksettömät sanat ohjaavat lapsen huomiota merkityksestä kielen muotoon ja harjaannuttavat kielellisen tietoisuuden aluetta. Lapset pitävät myös tarinoista. Lapsen itsensä keksimät tarinat sekä luova toiminta kasvattajan kertomien satujen ja tarinoiden pohjalta kasvattavat luottamusta omiin kykyihin ja jatkuvaan itsensä ilmaisemiseen. Kirjallisuuden eri lajit kuuluvat alusta lähtien pienten lasten maailmaan. Ne tutustuttavat lasta monipuolisesti ympäröivään maailmaan, kielen rikkauksiin ja harjoittavat kuuntelutaitoja.

Kasvattaja ohjaa lapsen havaintoja, opettaa toimintatapoja sekä kuvailee ja selittää tapahtumia. Lapselle tarjotaan malleja kielen ja käsitteiden oppimiseen ja puhetta, jota hän ymmärtää. Lapsi tarvitsee kielen kehitystä tukevan virikkeellisen ja toiminnallisen kasvuympäristön, jossa hän voi havainnoida sekä puhuttua että kirjoitettua kieltä. Lapsen herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta ja symbolista viestintää kunnioitetaan, tuetaan ja vahvistetaan.

Kielellä on keskeinen merkitys lapselle ominaisessa tavassa toimia. Lapsi tarvitsee kieltä toiminnassaan ja kieli kehittyy leikkimisen, liikkumisen, tutkimisen sekä taiteellisen kokemisen ja ilmaisemisen myötä.

3.7 Lapselle ominainen tapa toimia

Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Lapselle luonteva toiminta vahvistaa hänen hyvinvointiaan ja käsitystä itsestään sekä lisää hänen osallistumismahdollisuuksiaan. Toimiessaan itselleen mielekkäällä tavalla lapsi myös ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan. Kun kasvattajat toimivat ja keskustelevat yhdessä lasten kanssa sekä havainnoivat lasten toimintaa, heille avautuu kanava lasten ajatteluun ja maailmaan.

Lapselle ominaiset toiminnan tavat otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa ja toteutuksen muodoissa ja ne ohjaavat kasvattajayhteisön tapaa toimia lasten kanssa. Niissä toteutuvat kielen merkitys, sisällölliset orientaatiot ja lapsen oppiminen. Varhaiskasvatusta kehitetään kokonaisvaltaisesti lapsen ja kasvattajayhteisön toimintaa sekä varhaiskasvatusympäristöä arvioimalla.

Leikkiminen

Lapselle merkitykselliset kokemukset

Lapset leikkivät leikkimisen itsensä vuoksi ja parhaimmillaan se tuottaa heille syvää tyydytystä. Lapset eivät leiki oppiakseen, mutta oppivat leikkiessään. Leikki on pikemminkin asenne kuin määrätynlaista toimintaa, ja sama toiminta voi olla toiselle lap-

selle leikkiä, toiselle ei. Koska leikki on luonteeltaan sosiaalista, vertaisryhmä vaikuttaa merkittävästi leikin kulkuun.

Pienimpien lasten leikki toteutuu vuorovaikutuksessa aikuisen tai isomman lapsen kanssa. Lapset aloittavat varhain myös esineympäristönsä aktiivisen tutkimisen, mikä osaltaan pohjustaa kuvitteluleikkiin siirtymistä. Kuvitteluleikit merkitsevät tästä hetkestä irtaantumista ja mielikuvituksen sekä abstraktin ajattelun alkua. Sääntöleikit houkuttelevat erityisesti isompia lapsia.

Lapset käyttävät leikkinsä aineksina kaikkea näkemäänsä, kuulemaansa ja kokemaansa. Leikissään lapset jäljittelevät ja luovat uutta. Reaalimaailman sekä fantasian ja fiktion piiristä he poimivat itselleen merkityksellisiä asioita, jotka kääntävät leikin kielelle. Kaikki, mikä näkyy leikissä, on lapselle merkityksellistä, vaikka kaikki lapselle merkityksellinen ei leikissä näykään.

Kasvattajayhteisön toiminta

Tyydytystä tuova leikki on usein riippuvainen kasvattajien toiminnasta. Lasten leikin tukeminen vaatii huolellista havainnointia ja kykyä eritellä leikki-tilanteita. Sensitiiviset ja sitoutuneet kasvattajat tunnistavat lasten sanallisia ja sanattomia aloitteita ja aikomuksia ja vastaavat niihin. Kasvattajat antavat leikkiville lapsille vapautta, mutta onnistunut leikki vaatii usein myös suora ja epäsuoraa ohjausta. Lasten iästä, leikkimisen taidoista, leikin lajista ja muista tilannetekijöistä riippuen kasvattajan tehtävä vaihtelee leikkiin osallistumisesta ulkopuoliseen havainnoimiseen. Epäsuoran ohjauksen tavoitteena on rikastuttaa leikkiä esimerkiksi mielikuvin tai välinein.

Kasvattajat ymmärtävät vertaisryhmän merkityksen lasten omaehtoisen leikin mahdollistajana. He osoittavat arvostustaan leikkiä kohtaan kuuntelemalla lapsia, mikä merkitsee sekä leikin havainnointia että kielellistä kommunikointia lasten kanssa. Kasvattajat tutustuvat myös siihen todellisuuteen, jota lasten leikit heijastavat. Kasvattajat seuraavat esimerkiksi lasten populaarikulttuurua, johon media kuuluu nykypäivänä oleellisena osana.

Kasvattajat osaavat eritellä leikkejä myös oppimisen näkökulmasta. He ymmärtävät leikin merkityksen esimerkiksi kuvittelun kyvyn, toisen asemaan asettumisen, sosiaalisten taitojen, kielen oppimisen ja liikunnallisten taitojen kannalta. Kas-

vattajat tiedostavat ja osaavat käyttää hyväkseen leikin kytkentöjä kaikkiin toiminnan osa-alueisiin, mutta he antavat tilaa myös lapsesta lähteville hetkellisesti rajuillekin leikki-ideoille.

Varhaiskasvatusympäristö

Leikkiympäristön tietoinen luominen, ylläpitäminen ja uudistaminen ovat olennainen osa varhaiskasvatusta. Rikkaan leikkiympäristön rakentaminen perustuu kasvattajien asiantunteemukseen lasten leikin kehitysvaiheista ja leikkikulttuurista. Leikkiympäristön muokkaamisessa otetaan huomioon myös lasten ajankohtaiset kiinnostuksen aiheet. Lapset osallistuvat ympäristön ylläpitämiseen ja uudistamiseen kykyjensä mukaan. Leikkiympäristön rikastuttaminen tarjoaa luontevan yhteistyömahdollisuuden myös vanhemmille.

Sekä sisä- että ulkotilojen suunnittelussa otetaan huomioon lasten ikä ja kehitys sekä erilaisten leikkien vaatimat aika-, tila- ja välineratkaisut. Välineiden tulee olla monipuolisia sekä muunneltavia, ja niitä tulee olla riittävästi. Leikkiympäristöä laajennetaan lähiympäristöön ja luontoon mahdollisuuksien mukaan.

Liikkuminen

Lapselle merkitykselliset kokemukset

Päivittäinen liikkuminen on lapsen hyvinvoinnin ja terveen kasvun perusta. Liikkuessaan lapsi ajattelee, kokee iloa, ilmaisee tunteitaan ja oppii uutta. Liikkuminen on myös vauhtia ja elämyksiä, hikeä ja hengästymistä. Liikunnallisen elämäntavan kehittyminen alkaa jo varhaislapsuudessa.

Liikkuminen on lapselle luonnollinen tapa tutustua itseensä, toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lapsen tietoisuus omasta kehostaan ja sen hallinnasta luo pohjaa terveelle itsetunnolle.

Kasvattajayhteisön toiminta

Kasvattajayhteisön toiminnassa ja arjen valinnoissa on tärkeää, että lapsille annetaan mahdollisuus päivittäiseen liikkumiseen. Kasvattajien tehtävänä on luoda lapsille liikuntaan virittävä ympäristö, poistaa liikuntaan liittyviä esteitä ja opettaa turvallista liikkumista lapsen toimintaympäristössä. Vähän liikkuvien lasten kannustaminen liikkumiseen on tärkeää.

Säännöllisellä ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. On tärkeää, että kasvattajat osaavat hyödyntää rinnakkain erilaisia opetustyyplejä ja että jokaisen lapsen motorista kehittymistä havainnoidaan säännöllisesti. Motorisen aktiivisuuden yhdistäminen toimintaan ja opetukseen lisää lasten oppimisen mahdollisuuksia.

Kasvattajayhteisön yhteinen pohdinta liikunnan merkityksestä lasten oppimiselle luo perustan laadukkaalle liikunta- ja terveystieteiden toteutukselle ja liikuntamyynteille toimintakulttuurille.

Varhaiskasvatusympäristö

Hyvä varhaiskasvatusympäristö vahvistaa lapsen luonnollista liikkumisen halua, herättää lapsessa halun oppia uusia asioita ja innostaa kehittämään omia taitojaan. Ympäristön tulee olla sopivan haasteellinen, liikkumaan ja leikkimään motivoiva. Piha on lapsen keskeisin liikuntapaikka, joten sen tulee olla liikkumiseen houkutteleva. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Ympäristön luonnon ja alueen liikuntapaikkojen mahdollisuudet hyödynnetään.

Tilojen suunnittelussa ja käytössä avainsana on muunneltavuus, sillä liikkuva lapsi tarvitsee tilaa. Lapsilla tulee olla myös sisätiloissa mahdollisuus myös vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkiin ja peliin.

Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen

Lapselle merkitykselliset kokemukset

Taiteelliset peruskokemukset syntyvät musiikillista, kuvallista, tanssillista ja draamallista toimintaa, kädentaitoja sekä lasten kirjallisuutta vaalivassa lapsen kasvuympäristössä. Taiteellisten kokemusten intensiivisyys ja lumous virittävät lapsen toiminnallisuuden ja tempaavat mukaansa. Taidetta tekevän ja kokevan lapsen esteettisessä maailmassa on oppimisen iloa, taiteellista draamaa, muotoja, ääniä, värejä, tuoksua, tuntemuksia ja eri aistialueiden kokemusten yhdistelmiä. Taiteessa lapsella on mahdollisuus kokea mielikuvitusmaailma, jossa kaikki on mahdollista ja leikisti totta.

Taiteeseen sisältyy myös lapsen oppimiseen ja harjoitteluun liittyvää säännönmukaisuutta. Lapsi nauttii taiteesta, taidoista ja ilmaisusta sekä tehdessään yksin että osallistuessaan erilaisiin tuotoksiin yhdessä muiden kanssa. Taiteellisen kokemisen ja tekemisen kautta lapsi kehittyy yksilönä ja ryhmän jäsenenä. Varhaislapsuudessa saatujen taiteellisten peruskokemusten varaan rakentuvat lapsen myöhemmät taidemieltymykset ja valinnat sekä hänen kulttuuriset arvostuksensa.

Kasvattajayhteisön toiminta

Kasvattajayhteisö mahdollistaa lapsen taiteellisen kokemisen ja ilmaisemisen lapsen omia persoonallisia valintoja ja havaintoja kunnioittaen. Kasvattaja antaa tilaa, aikaa ja rauhaa lapsen omalle mielikuvitukselle ja luovuudelle. Luovat ideat ja ilo yhdessä tekemisestä ohjaavat kokonaisvaltaisten toiminnan prosessien toteutusta ja ajankäyttöä. Lapsella tulee olla mahdollisuus toimia monipuolisesti taiteen eri alueilla, ja hänen tulee saada esimerkiksi maalata, piirtää, soittaa, laulaa, rakentaa, näytellä, tanssia, nikkaroida, askarrella, ommella, kuunnella tai keksiä satuja ja runoja.

Kasvattaja ohjaa lasta teknisessä osaamisessa ja myös harjoittelussa, jossa keskitytään lapsen itsensä asettamiin arvokkaisiin tavoitteisiin. Kasvattaja dokumentoi lasten taiteellista toimintaa ja järjestää tilaisuuksia lasten taiteellisten tuotosten esittämiseen. Kasvattajayhteisön tulee keskuudessaan tukea myös kasvattajien erilaisia ammatillisia taitoja, luovuutta, spontaaniisuutta ja uskallusta improvisointiin. Kasvattaja löytää taiteesta myös välineen ihmisyhteyden kasvamisessa ja kasvattamisessa.

Varhaiskasvatusympäristö

Varhaiskasvatusympäristössä lapsella on mahdollisuus kokea taiteellisia elämyksiä sekä aikaa ja tilaa tutkia vapaasti taiteellisia materiaaleja, ideoita ja käsitteitä ja harjoittaa monipuolisesti taitojaan. Ympäristön esteettisyys sellaisenaan voi olla lapselle taide-elämys. Varhaiskasvatusympäristössä lapsen taiteellinen ilmaisu ja osaaminen tuodaan esille.

Taiteellisen asiantuntemuksen laatua voidaan rikastuttaa yhteistyöllä paikallisen kulttuuritoimen tai muiden lastenkulttuuria edistävien asiantuntijoiden kanssa. Taiteesta iloitseva ja nauttiva kasvattaja luo ympäristössään innostavan ilmapiirin ja antaa samalla esikuvan taiteeseen suhtautumisen tavoista.

Tutkiminen

Lapselle merkitykselliset kokemukset

Tutkiva ihmettely on lapselle syntymästä saakka luontaista. Tutkiessaan lapsi tyydyttää uteliaisuuttaan ja kokee osallisuutta ympärillään olevaan maailmaan ja yhteisöön. Lapsen oma kokemusmaailma sekä vuorovaikutus muiden lasten ja aikuisten sekä lähiympäristön kanssa toimivat eri-ikäisten lasten oman tutkimisen innoittajina. Lapsi kokee, että hänen tutkiva ihmettelynsä, kysymyksensä, pohdintansa ja toimintansa on merkityksellistä. Hän voi itse sekä yhdessä muiden kanssa rauhassa kokeilla tutkia uusia asioita. Yrityksen, erehdyksen ja oivalluksen kokemus ylläpitää ja vahvistaa lapsessa oppimisen iloa.

Kasvattajayhteisön toiminta

Kasvattajat luovat tutkimiselle innostavan, avoimen ja kannustavan ilmapiirin omilla asenteillaan ja toiminnallaan. Kasvattajat mahdollistavat lapsille monipuolisia, lasten omaa mielenkiintoa ylläpitäviä kokemuksia ja antavat aikaa tutkimiselle ja ihmettelulle. Yhdessä lasten kanssa oppien ja tutkien kasvattajat ohjaavat ja kannustavat lapsia erilaisissa hoivan, kasvatuksen ja opetuksen tilanteissa kokeilemaan, etsimään selityksiä maailman ilmiöihin. Omalla toiminnallaan kasvattajat mahdollistavat ja kannustavat lasten omaa ajattelua, ongelmanratkaisua ja mielikuvitusta.

Varhaiskasvatusympäristö

Myönteinen ja kannustava varhaiskasvatusympäristö tukee lapsen tutkivaa toimintaa. Tutkimiseen innostava varhaiskasvatusympäristö on monipuolinen. Se tarjoaa lasten käyttöön runsaasti erilaisia lasten mielenkiintoa herättäviä materiaaleja ja välineitä. Lähiympäristö ja luonto ovat oleellinen osa tutkimisen ympäristöä. Ympäristö myös tuo lasten ja kasvattajien yhteiseen toimintaan tiedollisia ja kokemuksellisia aineksia. Monipuolinen ja joustava varhaiskasvatusympäristö mahdollistaa kaikkien aistien ja koko kehon käytön tutkimisen, kokeilemisen ja oivalluksen välineinä.

3.8 Sisällölliset orientaatiot⁶

Lapset oppivat koko ajan erilaisissa ympäristöissä ja tilanteissa. Toimiessaan vuorovaikutuksessa ympäristön ja ihmisten kanssa lapset käsittelevät ja jäsentävät tietoa olemassa olevien käsiterakenteidensa avulla ja ovat aktiivisia oppijoita. Kasvattaminen toimintana edellyttää kasvattajalta aina arvovalintoja, mikä näkyy esimerkiksi varhaiskasvatusympäristön rakentamisessa tehdyissä valinnoissa.

Varhaiskasvatuksessa lasten erilaisten toimintojen kirjossa on tarpeen saavuttaa kehityksellinen tasapaino niin, että kasvattajalla on selvä kuva siitä, miten kunkin lapsen kasvutapahtuma etenee. Varhaiskasvatuksen sisältöjen välistä tasapainoa voidaan tarkastella eräiden inhimillisen ymmärryksen, tiedon ja kokemisen perusmuotojen avulla. Perusmuotoja on useita ja ne täydentävät toisiaan. Tämän viitekehyksen avulla pyritään turvaamaan lapselle maailmasta syntyvän kuvan monipuolisuus, eheys ja kokonaisvaltaisuus.

Lapsen varhaiskasvatuksen keskeiset sisällöt rakentuvat seuraavien orientaatioiden muodostaman kokonaisuuden varaan:

- matemaattinen orientaatio
- luonnontieteellinen orientaatio
- historiallis-yhteiskunnallinen orientaatio
- esteettinen orientaatio
- eettinen orientaatio
- uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio

Orientaation käsitteellä korostetaan sitä, että tarkoituksena ei ole oppiaineiden sisältöjen opiskelu vaan sellaisten välineiden ja valmiuksien hankinnan aloittaminen, joiden avulla lapsi vähitellen pystyy perehtymään, ymmärtämään ja kokemaan ympäröivän maailman monimuotoisia ilmiöitä. Kullakin orientaatiolla on omat kriittisen ajattelun tapansa, omat luovuuden ilmentämisen keinonsa, omat mielikuvituksen harjaannuttamisen menetelmänsä ja omat ratkaisumallinsa jalostaa tunteita ja suunnata toimintaa.

---

⁶ Orientaatiot muodostuvat perusolemukseltaan toisistaan eroavista suuntautumis- ja suhtautumistavoista ilmiöihin ja asioihin.

Sisällöllisten orientaatioiden järjestys asiakirjassa etenee yhden totuuden tai oikean vastauksen sisältävistä orientaatioista kohden moniulotteisia ja moniarvoisia orientaatioita.

Orientaation käsitteen käytöllä korostetaan myös sitä, että niihin kuuluvien sisältöjen varsinainen valinta ja muokkaaminen ovat ympäristö- ja tilannesidonnaisia. Kasvattajayhteisöllä tulee olla käytettävissä lasten yleinen ikäkausididaktinen ja kehitysvaiheisiin liittyvä tietämys ja sen lisäksi sisältöjen valinnan ja muokkaamisen kannalta välttämätön lapsiryhmän sekä toimintaympäristön ja -olosuhteiden tuntemus. Onnistuneiden sisältöjen valintojen seurauksena lapsille parhaimmillaan alkaa avartua käsityksiä niistä perustavoista, joilla inhimillisiä kokemuksia muokataan ja selitetään historiallisen kehityskulun tuloksena.

Eri orientaatioiden aiheet, ilmiöt ja sisällöt liitetään lasten lähiympäristöön, arkeen ja konkreettisiin kokemuksiin niin, että lapset voivat tehdä asioista havaintoja ja muodostaa omia käsityksiään. Aineksia eri orientaatioiden sisällöiksi on saatavissa myös kirjastoista, teattereista, näyttelyistä jne. Lisäksi informaatioteknologia eri sovellutusalueineen tarjoaa monimuotoisia sisältöjä työskentelyyn.

Yksittäisten, konkreettisten sisältöjen valinnassa lasten omilla kiinnostuksen kohteilla, tarpeilla ja paikallisilla olosuhteilla on ratkaiseva merkitys. Varhaiskasvatuksessa lapsi ei opiskele eikä suorita eri orientaatioiden sisältöjä tai oppiaineita eikä lapsille aseteta suoriutumista vaatimuksia. Orientaatiot muodostavat varhaiskasvatuksesta vastaavalle henkilökunnalle kehyksen siitä, millaisia kokemuksia, tilanteita ja ympäristöjä aikuisten tulee etsiä, muokata ja tarjota lasten ja lapsiryhmien toimintaa ja oppimista varten.

Kieli on kommunikaation ja vuorovaikutuksen väline kaikkien orientaatioiden alueilla. Sen vuoksi on ensiarvoisen tärkeää, että kaikissa varhaiskasvatuksen hoito-, kasvatusta- ja opetustilanteissa käytetään mahdollisimman hyvää ja tarkkaa kieltä sekä myös avataan uusia käsitteitä lapsille.

Matemaattinen orientaatio

Matemaattinen orientaatio perustuu suljetussa käsitejärjestelmässä tapahtuvaan vertaamiseen, päättelymiseen ja laskemiseen. Varhaiskasvatuksessa vertaaminen, päättelyminen ja laskeminen tapahtuvat arkielämän tilanteissa leikinomaisesti konkreettisten lapsille tuttuun ja heitä kiinnostavien materiaalien, esineiden ja välineiden avulla.

Luonnontieteellinen orientaatio

Havainnoimalla, tutkimalla ja kokeilemalla syvennyttään elollisen luonnon ilmiöihin. Tämänkin orientaation aiheet moninaisina ilmioineen, eläimineen ja kasveineen eri vuodenaikoina ovat lapsen lähiympäristössä sisällä ja ulkona. Luonnontieteelliselle orientaatiolle on ominaista kokeellisen menetelmän käyttö. Kontrolloiduissa olosuhteissa perehdytään syy-seuraus-tyyppisiin vaikutussuhteisiin, joiden kautta luonnon ilmiöt ja niihin vaikuttavat tekijät alkavat vähitellen avautua lapsille.

Historiallis-yhteiskunnallinen orientaatio

Historiallis-yhteiskunnallisessa orientaatiossa rakennetaan lasten kanssa kuvaa menneisyydestä samoin kuin nykyisyydestä niistä kertovien esineiden ja dokumenttien avulla. Lähiympäristön ja kotiseudun kohteet ja nähtävyydet saavat aika-olollisuuden ja merkityksiä. Näkökulmia menneisiin tapahtumiin ja siltaa niistä nykyaikaan voivat avata myös vanhemmat ihmiset, lasten vanhemmat ja lapset itse.

Esteettinen orientaatio

Esteettinen orientaatio on laaja ja monitahoinen. Se avautuu havaitsemisen, kuuntelemisen, tuntemisen ja luomisen, mutta myös kuvittelun ja intuition avulla. Orientaation kohteista ja sen kohteisiin lapsille syntyy kauneuden, harmonian, melodian, rytmin, tyylin, jännityksen ja ilon, mutta myös niiden vastakohtien kautta omakohtaisia aistimuksia, tuntemuksia ja kokemuksia. Lapsen arvostukset, asennoituminen ja näkemykset alkavat hahmottua. Ihmisenä ja ihmisyyteen kasvun kannalta samastuminen on yksi orientaation tärkeä prosessi.

Eettinen orientaatio

Eettisessä orientaatiossa tarkastellaan arvo- ja normimaailman kysymyksiä. Lasten jokapäiväinen elämä sisältää tilanteita ja tapahtumia, joita voidaan pohtia ja tarkastella oikean ja väärän,

hyvän ja pahan, totuuden ja valheen näkökulmista. Myös oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon, kunnioituksen ja vapauden kysymyksiä voidaan käsitellä luontevasti päivittäisten tapahtumien yhteydessä. Olennaista on ottaa huomioon lasten kehitystaso. Pelot, ahdistus ja syyllisyys kuuluvat myös lasten elämään. Niitä käsitellään lasten kanssa niin, että lapsi voi tuntea olonsa turvalliseksi.

Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio

Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation ytimen muodostavat uskonnolliset, hengelliset ja henkiset asiat ja ilmiöt. Lapsen oman uskonnon tai katsomuksen perinteeseen sekä tapoihin ja käytäntöihin perehdytään. Lapselle tarjotaan mahdollisuus hiljaisuuteen ja ihmettelyyn, kyselemiseen ja pohdintaan. Lapsen herkkyyttä ja kykyä ymmärtää sanatonta ja symbolista kunnioitetaan, tuetaan ja vahvistetaan. Lapsia lähellä olevien erilaisien uskontojen ja katsomusten tapoihin tutustutaan. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa sovitaan vanhempien kanssa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation lapsikohtaisesta sisällöstä.

Sisällöllisten orientaatioiden jatkumo esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden sisältöalueisiin

Sisällöllisten orientaatioiden kautta lapsille avautuu vähitellen inhimillisen ymmärryksen, tiedon ja kokemuksen monimuotoista kirjoa ja siihen liittyviä prosesseja. Orientaatiot on muotoiltu oppiaineita laaja-alaisemmiksi. Myöskään esiopetuksessa ei ole varsinaisia oppiaineita. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa oppiaineiden sijaan käsitellään esiopetuksen keskeisiä sisältöalueita. Esiopetuksen keskeiset sisältöalueet voidaan sijoittaa varhaiskasvatuksen sisällöllisten orientaatioiden yhteyteen ja osoittaa siten, minkälaisia jatkumojä varhaiskasvatuksen sisällöllisistä orientaatioista muodostuu esiopetuksen keskeisiin sisältöalueisiin.

Matemaattinen orientaatio on selkeästi esiopetuksen matematiikan sisältöalueen taustalla. Luonnontieteellisestä orientaatiosta puolestaan on yhteydet ennen kaikkea ympäristö- ja luon-

nontiedon, mutta myös terveyden sekä fyysisen ja motorisen kehityksen sisältöalueisiin. Historiallis-yhteiskunnallinen orientaatio on kielen ja vuorovaikutuksen, etiikan ja katsomuksen, ympäristö- ja luonnontiedon, terveyden sekä taiteen ja kulttuurin sisältöalueiden taustalla. Esteettisellä orientaatiolla on yhteyksiä kielen ja vuorovaikutuksen, etiikan ja katsomuksen sekä taiteen ja kulttuurin sisältöalueisiin. Eettinen orientaatio ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio puolestaan liittyvät selkeästi etiikan ja katsomuksen sisältöalueeseen, vaikka ne voi perustellusti liittää osin myös kielen ja vuorovaikutuksen sekä taiteen ja kulttuurin sisältöalueisiin.

4 Vanhempien osallisuus lasten varhaiskasvatuksessa

4.1 Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuudella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan vanhempien ja henkilöstön tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen prosessien tukemisessa. Tämä edellyttää keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu sekä oman lapsensa tuntemus. Henkilöstöllä on koulutuksensa antama ammatillinen tieto ja osaaminen sekä vastuu kasvatuskumppanuuden ja tasavertaisen yhteistyön edellytysten luomisesta.

Kasvatuskumppanuus lähtee lapsen tarpeista, jolloin varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaa lapsen edun ja oikeuksien toteuttaminen. Kasvatuskumppanuudessa yhdistyvät lapselle kahden tärkeän tahon, vanhempien ja varhaiskasvatuksen kasvattajien tiedot ja kokemukset. Vanhempien ja kasvattajien tiedot lapsesta luovat yhdessä parhaat edellytykset lapsen hyvinvoinnin turvaamiselle. Kasvatuskumppanuuteen liittyvistä arvoista, näkemyksistä ja vastuista tulee keskustella sekä kasvattajayhteisön kesken että vanhempien kanssa.

Kasvatuskumppanuudessa on kysymys paitsi vanhempien ja henkilöstön asennoitumisesta yhteiseen kasvatustehtävään myös sen konkreettisesta organisoinnista ja sopimisesta molemmille osapuolille sopivalla tavalla. Henkilöstöllä on ensisijainen vastuu sisällyttää alusta alkaen perhekohtaisesti kasvatuskumppanuus luontevaksi osaksi lapsen varhaiskasvatusta. Vanhemmille järjestetään mahdollisuuksia kasvatuskeskusteluihin paitsi oman lapsen osalta myös yhdessä muiden vanhempien ja koko henkilöstön kanssa. Kasvatuskumppanuuden yhtenä tavoitteena on myös edistää vanhempien keskinäisen yhteistyön muotoja ja tapoja.

Kasvatuskumppanuuden yhtenä tavoitteena on tunnistaa herkästi ja mahdollisimman varhain lapsen jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen alueella mahdollinen tuen tarve ja luoda yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa yhteinen toimintastrategia lapsen tukemiseksi. Myös ongelmatilanteissa lapsen vanhempien ja henkilöstön väliselle yhteistyösuhteelle tulee luoda kasvatuskumppanuuden ilmapiiri.

4.2 Vanhempien osallisuus yksikön toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa

Henkilöstö vastaa yksikön varhaiskasvatussuunnitelman laati- misesta. Vanhemmilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa yksi- kön varhaiskasvatussuunnitelman sisältöön ja osallistua sen ar- viointiin yhdessä muiden vanhempien kanssa.

Lähtökohtana vanhempien ja lasten suorittamalle arvioin- nille on, että varhaiskasvatussuunnitelma on koko kasvat- usyhteisön yhdessä laatima, se on aktiivisessa käytössä ja sen si- sältö perusteineen on koko henkilöstön ja vanhempien tiedos- sa. Vanhempien ja lasten suorittama toiminnan arviointi on osa varhaiskasvatuksen jatkuvaa kehittämistä. Vanhemmat seuraa- vat ja arvioivat varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden to- teutumista sekä henkilöstö arvioi ja kehittää suunnitelmaa sekä määrääjoin että aina tarvittaessa.

4.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja sen arviointi

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan jokaiselle päivä- hoidossa olevalle lapselle yhteistyössä vanhempien kanssa ja suunnitelman toteutumista arvioidaan säännöllisesti.⁷

Yksittäisen lapsen varhaiskasvatus perustuu henkilöstön ja vanhempien yhdessä hoitosuhteen alussa laatimaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan, jonka tavoitteena on lapsen yk- silöllisyyden ja vanhempien näkemysten huomioon ottaminen toiminnan järjestämisessä. Suunnitelman perusteella koko hen-

⁷ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

kilöstö voi toimia johdonmukaisesti ja lapsen yksilölliset tarpeet tiedostaen. Henkilöstön tehtävänä on havainnoida lapsen kehitystä systemaattisesti ja tietoisesti sekä ottaa havainnointitieto huomioon toiminnan suunnittelussa ja yhdessä vanhempien kanssa tehtävissä lapsikohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Suunnitelmassa otetaan huomioon lapsen kokemukset, tämän hetken tarpeet ja tulevaisuuden näkymät, lapsen mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja lapsen yksilölliset tuen ja ohjauksen tarpeet. Keskustelussa vanhempien kanssa kiinnitetään erityistä huomiota lapsen kehitystä vahvistaviin myönteisiin puoliin. Lapsen hyvinvointiin liittyvät huolen aiheet ja ongelmat tuodaan esille mahdollisimman konkreettisina ja niihin haetaan ratkaisua yhdessä vanhempien kanssa.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa sovitaan vanhempien kanssa yhteistyön toimintatavoista. Lapsi voi myös itse osallistua varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin vanhempien ja henkilöstön yhdessä sopimalla tavalla. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan säännöllisesti sekä henkilöstön kesken että vanhempien kanssa.

Henkilöstön tulee huolehtia siitä, että lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen esiopetuksen suunnitelma muodostavat toimivan kokonaisuuden.

5 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa

Lapsen tuen tarve⁸ ja sen arviointi

Lapsen tuen tarpeen arvioinnin lähtökohtana varhaiskasvatuksessa on vanhempien ja kasvatushenkilöstön havaintojen yhteinen tarkastelu tai lapsen aiemmin todettu erityisen tuen tarve. Lapsi voi tarvita tukea fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla eripituisia aikoja. Tuen tarve voi syntyä myös tilanteessa, jossa lapsen kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa hänen terveyttään tai kehitystään.

Lapsen tuen tarvetta arvioitaessa olennaista on tunnistaa ja määritellä lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet eri ympäristöissä ja erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa sekä niihin liittyvät tuen ja ohjauksen tarpeet. Tärkeää on myös luoda tuen suunnittelun pohjaksi kokonaiskuvaa lapsesta, hänen vahvuuksistaan ja häntä kiinnostavista ja innostavista asioista.

Tarvittaessa arvioinnin tueksi hankitaan lapsen tuen kannalta tarkoituksenmukaisen asiantuntijan lausunto, mutta varhaiskasvatuksen tukitoimet lapselle aloitetaan heti kun tuen tarve on havaittu. Tarvittaessa konsultoidaan vanhempien kanssa yhdessä sovitulla tavalla varhaiskasvatuksen omia tai muiden tahojen asiantuntijoita. Tavoitteena on ennaltaehkäistä lapsen tuen tarpeen kasautumista ja pitkittymistä.

---

⁸ Laissa lasten päivähoidosta käytetään käsitettä ”erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi”. Tässä asiakirjassa lähtökohtana on laaja-alainen näkemys lapsen tuen tarpeista ja niihin vastaaminen lapsen varhaiskasvatusta tukemalla.

Tuen järjestämisen periaatteet ja varhaiskasvatuksen tukitoimet

Tuki järjestetään mahdollisimman pitkälle yleisten varhaiskasvatuspalvelujen yhteydessä siten, että lapsi toimii ryhmän jäsenenä muiden lasten kanssa ja hänen sosiaalisia kontaktejaan ryhmässä tuetaan. Lapsen tarvitsema tuki aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Osana tuen järjestämistä tehostetaan yhteistyötä vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kesken.

Varhaiskasvatuksen tukitoimina lapsen fyysistä, psyykkistä ja kognitiivista ympäristöä mukautetaan lapselle sopivaksi. Päivittäistä kasvatustoimintaa mukautetaan eriyttämällä, perustaitojen harjaannuttamisella sekä lapsen itsetunnon vahvistamisella. Lisäksi vahvistetaan suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esim. struktuuri⁹, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus¹⁰ ja ryhmätoiminta.

Varhaiskasvatuksen yksilöllistäminen

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan sisällytetään lapsen tuen tarpeen määrittely ja tuen järjestäminen.¹¹ Suunnitelmassa kuvataan, miten lapsen yksilöllinen ohjaus ja varhaiskasvatus sovitetaan yhteen ja mitä muutoksia kasvatuksellisessa toiminnassa ja fyysisessä ympäristössä toteutetaan. Muutostarpeita arvioitaessa kasvattajayhteisö tarkastelee toimintaansa ja mahdollisuuksiaan ohjata lasta.

Eri tahoilla lapselle laaditut kasvatus-, kuntoutus- ja lapsen esiopetuksen suunnitelmat sovitetaan yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Päivähoidon, esiopetuksen ja koulun alkaessa sekä hoitopaikkojen vaihtuessa tai muissa lapsen siirtymävaiheissa tuen jatkuvuudesta huolehditaan.

⁹ Päivähoitoympäristön struktuuri käsittää ajan, tilan ja ihmisten selkeän rakenteen siten, että lapsi kykenee ennakoimaan ja oppimaan tapahtumien kulkua. Struktuurin arviointi edellyttää lapsen päivittäisten toimintojen ja toimintatilojen sekä sosiaalisten kontaktien selkeyttämistä. Struktuurin ylläpito kuuluu erityispedagogisen ohjauksen menetelmiin.

¹⁰ Lapsen oman toiminnan ohjaus vahvistaa lapsen kykyä arvioida ja kehittää omaa toimintaansa ja käyttäytymistään suhteessa muihin tai esimerkiksi tarkkaavaisuuden ylläpitämistä tukevien työtapojen löytämiseksi.

¹¹ Tämä osa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa muodostaa päivähoitolain tarkoittaman kuntoutussuunnitelman erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevalle lapselle.

Tukipalvelujen toteutus varhaiskasvatuksessa

Lapsen tarpeen mukaan varhaiskasvatukseen voi liittyä muita tukipalveluja, esimerkiksi kuntoutusohjaus, terapia ja/tai erityisopetus oppivelvollisuuden piirissä oleville lapsille.¹² Ne järjestetään kokonaiskuntoutuksena siten, että kasvatuksellinen ja lääketieteellinen kuntoutus muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden ja palvelujen yhteensovittamiseen kiinnitetään huomiota. Tämä edellyttää eri viranomaisten yhteistyötä, riittävää ja osaavaa henkilöstöä sekä lapsen tarpeita vastaavia tiloja, välineitä ja materiaaleja.

---

¹² Perusopetuslaki (628/1998) 25 §; Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000, 13 §.

6 Kieli- ja kulttuuri- näkökohtia varhais- kasvatuksessa

6.1 Eri kieli- ja kulttuuritaustaiset lapset varhaiskasvatuksessa

Eri kieli- ja kulttuuritaustaisilla lapsilla tarkoitetaan tässä sekä saamelaisia, romaneja ja viittomakielisiä että maahanmuuttajataustaisia lapsia. Kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla lapsilla tulee olla mahdollisuus kasvaa monikulttuurisessa yhteiskunnassa oman kulttuuripiirinsä ja suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi. Varhaiskasvatus järjestetään tavallisten varhaiskasvatuspalvelujen yhteydessä siten, että lapsi kuuluu lapsiryhmään ja hänen sosiaalisia kontaktejaan ryhmässä tuetaan.

Suomessa julkinen varhaiskasvatus perustuu yleisiin varhaiskasvatuksen tavoitteisiin ja lapsen kulttuurisen taustan ja äidinkielen huomioon ottamiseen. Vaikka sukupuolten asema vaihtelee eri kulttuureissa, suomalaisessa varhaiskasvatuksessa lähtökohtana on tyttöjen ja poikien välinen tasa-arvoisuus. Varhaiskasvatuksen toteutuksessa edellytetään hyvää kulttuurista ymmärrystä, jotta erilaisten perheiden lasten tarpeita ja vanhempien kasvatukselle asettamia tavoitteita voidaan käsitellä henkilöstön ja vanhempien kesken tasavertaisesti ja vastavuoroisesti.

Vastuu lapsen oman äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Varhaiskasvatuksessa lasta rohkaistaan käyttämään omaa äidinkieltään. Vanhempien ja lapsen äidinkielen kasvuympäristön tietoa ja osaamista hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan oman äidinkielen tukemisessa myös varhaiskasvatuksessa.

Osallistuminen varhaiskasvatukseen tukee eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten mahdollisuutta oppia suomea tai ruotsia toisena kielenä luonnollisissa tilanteissa toisten lasten ja kasvattajien kanssa. Lapsi tarvitsee lisäksi järjestelmällistä ohjausta kielen omaksumiseen ja käyttöön. Lapsen kielen ja kult-

tuurin tukemisesta sovitaan vanhempien kanssa tehtävässä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Varhaiskasvatuksessa lapsen omaan kulttuuriin, elämäntapoihin ja historiaan perehdytään, niitä arvostetaan ja ne näkyvät varhaiskasvatuksen arkipäivässä. Yhteistyössä vanhempien ja eri kulttuuriyhteisöjen kanssa edistetään lapsen kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lapsen mahdollisuutta ilmentää omaa kulttuuritaustaansa varhaiskasvatuksessa. Näin tuetaan lasten oman identiteetin vahvistumista.

Varhaiskasvatuksessa otetaan edellä olevan lisäksi huomioon eri kulttuuriryhmien erityispiirteet ja omat painotukset seuraavasti:

Saamelaisten lasten varhaiskasvatus

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Lasten vanhempien ja saamelaiskulttuurin edustajien kanssa tehdään yhteistyötä saamen kielen tukemiseksi sekä saamelaiskulttuurin tuntemiseksi varhaiskasvatuksessa. Saamenkielisten lasten varhaiskasvatus toteutetaan ensisijaisesti yhdessä muiden saamenkielisten lasten kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatus

Romanikulttuurin edustajien kanssa luodaan yhteistyöverkostoja ja lisätään henkilöstön romanien kulttuurin tuntemusta. Romanilasten varhaiskasvatukseen osallistumista lisätään romanivanhempien kanssa yhteistyössä. Romanilasten tulee saada tukea suomen tai ruotsin kielessä.

Viittomakielisten lasten varhaiskasvatus

Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Varhaiskasvatus toteutetaan ensisijaisesti viittomakielisten ryhmässä tai sekaryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä, viittomakommunikaatiota ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Tavoitteena on myös, että lapsi tutustuu tulkin käyttöön varhaiskasvatuksen eri tilanteissa.

Maahanmuuttajataustaisten lasten varhaiskasvatus

Maahanmuuttajataustaisten lasten varhaiskasvatuksessa on erityisen tärkeää tiedottaa ja keskustella vanhempien kanssa suomalaisen varhaiskasvatuksen tavoitteista ja periaatteista. Samalla kun edistetään maahanmuuttajataustaisten lasten suomen tai ruotsin kielen omaksumista, vanhemmille kerrotaan lapsen oman äidinkielen kehittämisen merkityksestä ja keinoista. Näin luodaan pohjaa toiminnalliselle kaksikielisyydelle. Myös varhaiskasvatuksessa edistetään lasten kotoutumista.

6.2 Kielikylpy, vieraskielinen varhaiskasvatus ja vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan perustuva varhaiskasvatus

Kielikylvyssä, vieraskielisessä tai vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan perustuvassa varhaiskasvatuksessa sovelletaan varhaiskasvatuksen valtakunnallisia linjauksia ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Näitä ratkaisuja käytettäessä on tärkeää, että lapsen vanhemmat saavat riittävästi tietoa käytettävästä toimintafilosofiasta ja varhaiskasvatuksen erityistavoitteista.

Kielikylpy

Kielikylpyä voidaan järjestää toisella kotimaisella tai vähemmistökielellä kolmen vuoden iästä lähtien pääsääntöisesti lapsille, joiden äidinkieli on paikkakunnan enemmistön kieli. Tällöin hyödynnetään kaksikielisen ympäristön mahdollisuus tukea lapsen toisen kotimaisen tai vähemmistökielen oppimista. Varhaiseen täydelliseen kielikylpyyn yksikielinen lapsi voi osallistua noin kolmen ikävuoden jälkeen, jolloin äidinkielen taidot ovat kehittyneet niin, ettei uuden kielen oppiminen vaikuta kielteisesti äidinkielen kehitykseen. Kielikylvyssä tulee yhdessä vanhempien kanssa turvata lapsen oman äidinkielen ikätasoinen kehittyminen. Kunnan tulee varmistaa, että varhaiskasvatuksessa aloitettu kielikylpy voi jatkua perusopetuksessa.

Vieraskielinen varhaiskasvatus

Vieraskielinen varhaiskasvatus tapahtuu jollain muulla kuin kotimaisella kielellä. Vieraskielisessä varhaiskasvatuksessa olevien lasten vanhemmilla on vastuu lapsen äidinkielen kehittämisestä.

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai kasvatustilafilosofiaan perustuva varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus voi perustua erilaisille pedagogisille tai kasvatustilafilosofisille ratkaisuille, joita ovat mm. Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilian pedagogiset ratkaisut.

7 Varhaiskasvatus- suunnitelma kunnassa

7.1 Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman rakentuminen

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat pohjana kuntien tehdessä omia ja omaleimaisia varhaiskasvatussuunnitelmiaan. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtia ovat lisäksi kunnassa tehdyt lasta ja perhettä koskevat suunnitelmat, kunnan varhaiskasvatuksen linjaukset ja esiopetussuunnitelmat. Kunnan varhaiskasvatuksen linjauksissa tai varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään, millaisia seudullisia, alueellisia ja yksikkökohtaisia suunnitelmia kunnassa tehdään ja miten ne vahvistetaan sekä tarkistetaan säännöllisesti. Kunnan esiopetuksen opetussuunnitelma ja varhaiskasvatussuunnitelma muodostavat kokonaisuuden, joiden välillä on selkeä jatkumo. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tarkistetaan ja kirjataan eri palvelumuotojen ominaispiirteet, erityiset tavoitteet ja toimintatavat.

Varhaiskasvatussuunnitelmat ovat kunnallisen varhaiskasvatuksen ohjauksen väline ja keskeinen henkilöstön työväline. Varhaiskasvatuksen linjauksista ja varhaiskasvatussuunnitelmasta tulisi käydä kunnassa laaja-alaisia keskusteluja. Koko henkilöstö sitoutuu niiden tuottamiseen, toteuttamiseen, seurantaan ja arviointiin.

Yksikön varhaiskasvatussuunnitelma on kunnan suunnitelmaa täydentävä, ja siinä kuvataan toimintaympäristön ja yksikön erityispiirteitä ja painotuksia. Myös eri palvelumuotojen tarkennetut tavoitteet kirjataan yksikkökohtaiseen suunnitelmaan. Yksikön suunnitelma täydentyy ja tarkentuu vähitellen, koska sisältöjen valinnassa otetaan huomioon toiminnan tavoitteiden tilannesidonnaisuus: lasten, lapsiryhmän, toimintaympäristön ja toimintaolosuhteiden tuntemus. Toteutunutta

toimintaa dokumentoidaan ja arvioidaan määräajoin. Varhaiskasvatussuunnitelma on yksi keskeinen perusta kun luodaan hyvä ja toimiva vanhempien sekä henkilöstön muodostama kasvatuksellinen yhteisö.

7.2 Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman sisältö

Kunta laatii oman varhaiskasvatussuunnitelmansa kunnan käytäntöihin ja muihin suunnitelmiin sopivaksi. Seuraavassa on viitteellinen luettelo varhaiskasvatussuunnitelmaan sisältyvistä asioista:

- Kuvaus kunnan varhaiskasvatuksen linjauksista ja strategioista
  - Keskeiset linjaukset ja strategiat, jotka ohjaavat sisällön suunnittelua, esimerkiksi:
    - varhaiskasvatuksen palvelujen tuottamistavat, toimintamuodot ja niiden ominaispiirteet
    - tukipalvelujen järjestäminen
    - varhaiskasvatuksen laatujärjestelmä
    - yhteistyökumppanit ja yhteistyön perusteet
    - turvallisuussuunnitelma
    - varhaiskasvatukseen liittyvät erilliset kunnan tai seutukunnan ohjelmat ja hankkeet
- Varhaiskasvatuksen toiminta-ajatus ja arvot
- Päämäärät ja tavoitteet
- Kunnan varhaiskasvatussuunnitelman soveltaminen ja konkretisoiminen yksikön varhaiskasvatussuunnitelmaksi
- Varhaiskasvatuksen toteuttaminen
- Erityisen tuen järjestäminen lapselle
- Eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten varhaiskasvatuksen järjestäminen
- Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen yhteistyön ja jatkumon rakentuminen
- Moniammatillinen ja verkostoyhteistyö: kunnalliset tahot, kolmas sektori, seurakunnat, oppilaitokset ja sosiaalialan osaamiskeskukset
- Kasvatuskumppanuuden ja vanhempien osallisuuden toteuttaminen

- Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen ja seurannan periaatteet
- Varhaiskasvatuksen sisällöllinen arviointi, kehittäminen ja seuranta
  - varhaiskasvatuksen keskeiset kehittämisaalueet kunnassa

7.3 Kunnan varhaiskasvatussuunnitelma osana toiminnan laadun kehittämistä

Varhaiskasvatuksen linjaukset ja varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet sekä niiden pohjalta laaditut kunnalliset linjaukset ja suunnitelmat toimivat perustana, kun kunnissa arvioidaan ja kehitetään varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan käsitys hyvästä ja tavoiteltavasta varhaiskasvatuksesta. Kunnalliset suunnitelmat ovat oleellinen osa kuntien ja yksikköjen laadunhallintaa, jonka tavoitteena on arvioida ja kehittää toimintaa monipuolisesti ja säännöllisesti. Arviointiin osallistuvat henkilöstön ja hallinnon lisäksi vanhemmat, lapset ja eri yhteistyötahot.

Arvioinnin avulla määritetään, miten asetetut tavoitteet on saavutettu sekä tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita. Myös laadunarvioinnin prosessia arvioidaan. Säännöllinen dokumentointi osana laadunhallintaa mahdollistaa pitkäjänteisen seurannan ja arvioinnin.

Varhaiskasvatuksen kehittäminen on jatkuva prosessi. Se edellyttää eri toimijoilta menetelmätaitojen lisäksi reflektiivisiä taitoja tiedostaa, tarkastella ja ymmärtää työn tekemisen tapoja ja taustaoletuksia.

LIITE

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden valmisteluun osallistuneet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden valmistelusta ja sisällöstä on vastannut Stakesin pääjohtajan nimeämä ohjausryhmä, jolle työvaliokunta on valmistellut käsiteltävät asiat. Asiantuntijaryhmiin ja tausta-aineistoa sekä tekstiluonnoksia kirjoittamaan on kutsuttu varhaiskasvatuksen asiantuntijoita, joilta on myös pyydetty kommentteja eri luonnosversioista. Asiantuntijuutta on voinut tuoda ja sitä on otettu vastaan myös Varttua-ympäristössä olevan avoimen prosessin kautta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 1. painoksen valmisteluun ovat ohjausryhmän ja työvaliokunnan tueksi eri vaiheissa osallistuneet seuraavat asiantuntijat:

Alasuutari Maarit, tutkija
Stakes

Björklund Siv, tf. professori
Vaasan yliopisto

Etnisten suhteiden neuvottelukunta
työministeriö

Friman Sarita, pääsihteeri
sosiaali- ja terveysministeriö,
romaniasiaain neuvottelukunta

Hakkarainen Pentti, professori
Oulun yliopisto / Kajaani

Hastrup Arja, projektisuunnittelija
Stakes

Helenius Aili, professori
Turun yliopisto / Rauma

Helimäki Elina, KM
kehittämisasiantuntija
Innoline Oy

Heinämäki Liisa, projektipäällikkö
Stakes

Hännikäinen Maritta, professori
Jyväskylän yliopisto

Ikonen Kristina, ylitarkastaja
Opetushallitus

Jakkula Kaisa, yliassistentti, KT
Oulun yliopisto / Kajaani

Järvenkallas Satu, kehittämiskonsultti
Helsingin kaupunki

Kahiluoto Tarja, ylitarkastaja
sosiaali- ja terveysministeriö

Karvinen Jukka, kehityspäällikkö
Nuori Suomi ry

Kalliala Marjatta, lehtori
Helsingin yliopisto

Kaskela Marja, projektisuunnittelija
Stakes

Kokljuschkin Mikael, KM,
päiväkodinjohtaja
Helsingin kaupunki /
Liikkuvat päiväkodit

Kyyhkynen Anu, lastentarhanopettaja
Helsingin kaupunki

Laento Kirsi, päiväkodinjohtaja
Kirkkonummi

Lappi Päivi, viittomakielikeskuksen
johtaja

Kuurojen Liitto ry

Lindberg Päivi, erikoissuunnittelija
Stakes

Malin Maili, tutkija
Stakes

Marttila Irma, päivähoitoalueen
päällikkö
Helsingin kaupunki

Neitola Marita, KM, tutkija
Turun yliopisto

Näkkäläjärvi Anne, suunnittelija
Saamelaiskäräjät

Onnismaa Eeva-Leena, KL, tutkija
Helsingin yliopisto

Pietarila Päivi, ylitarkastaja
Etelä-Suomen lääninhallitus

Pihlaja Päivi, kehittämisspäällikkö
Varsinais-Suomen sosiaalialan
osaamiskeskus

Pulli Elina, suunnittelija
Nuori Suomi ry

Päivärinta Marjut, lehtori
Vantaan kaupunki

Rantanen Marja, lastentarhanopettaja
Sairaaloiden lastentarhanopettajat,
SAILA ry

Rinkinen Liisa, lehtori
Ammattikorkeakouluverkosto

Riihelä Monika, kehittämisspäällikkö
Stakes

Ruokolainen Risto, projektispäällikkö
Stakes

Ruokonen Inkeri, lehtori
Helsingin yliopisto

Ruoppila Isto, professori (emeritus)
Jyväskylän yliopisto

Saarela Pirkko, päivähoiton ohjaaja
Inarin kunta

Sarvela Hannakaarina,
projektikoordinaattori
Pohjois-Suomen sosiaalialan
osaamiskeskus

Saulio Minna, ylitarkastaja
Opetushallitus

Setälä Auli, yhteyssihteeri, LTO
Lastentarhanopettajaliitto

Solantaus Tytti, kehittämisspäällikkö
Stakes

Sulonen Hanna, suunnittelija
Stakes

Tast Eeva, sosiaalipedagogiikan lehtori
Hämeen ammattikorkeakoulu

Tiilikka Aila, opettaja
Oulun yliopisto

Torppa Erkki, perusturvajohtaja
Hämeenlinnan kaupunki

Tossavainen Titta, kehittämisspäällikkö
Vantaan kaupunki

Uoti Asko, erityisasiantuntija
Lastentarhanopettajaliitto

Viitala Riitta, erityispedagogiikan
lehtori
Jyväskylän yliopisto